

SLIKA O BOGU ILI ETIKA (Lk 18,9-14)!

Mario CIFRAK, Zagreb

Sažetak

Luka je evanđelist koji govori o molitvi sustavno kroz svoje evanđelje i Djela apostolska. Pouku o molitvi nalazimo i u prisposobi o farizeju i cariniku (usp. Lk 18,9-14). Pritom evanđelist govori i o moliteljima i onome kome je ta molitva upravljena – Bogu. Molitelji su farizej i carinik. Farizej misli da je pravedan, no ne postiže opravdanje jer ga gradi isključivo na djelima obdržavanja Zakona. Prezirući grešnike, napose carinika, sam se pokazuje grešnikom, isključuje sam sebe iz mogućnosti da bude opravdan jer vjeruje u Boga koji opravdava po djelima Zakona. Carinik se u molitvi udara u prsa i Boga moli za smilovanje jer samoga sebe vidi kao grešnika. Bog ga opravdava. U njegovoj molitvi se očituje vjera i priznanje vlastite grešnosti. Iz ove usporedbe farizeja i carinika vidi se opreka u opravdanju po djelima Zakona i po vjeri (usp. Dj 13,38-39). Molitelj se u molitvi obraća Bogu kojega naviješta Isus. Cilj molitve je opravdanje. Zakon ostaje, ali je nedovoljan jer vodi u protivljenje volji Božjoj po kojoj su i grešnici pozvani na pravednost. To je prava slika Božja.

Ključne riječi: molitva, grešnik, Zakon, vjera, opravdanje, slika o Bogu.

0. Problematika

Tema je ove studije zapravo »Govoriti o Bogu u prisposobama i slikama«. Govor o Bogu zahtijeva da vidimo kakav je Bog, kakvim se objavljuje, kakvu sliku daje o samome sebi. To može biti u prisposobi i u slici. Prisposoba je fiktivna priča koja se koristi u funkciji dijaloško-argumentativne strategije koja djeluje u dva momenta: najprije potičući, na temelju unutarnje logike priče, određeno vrednovanje i prenoseći ga zatim, po snazi analogije strukture, u stvarnost koju misli onaj koji priča prisposobu.¹ Pod slikama razumijemo one slike koje je sam Isus upotrebljavao (npr. slika pastira) ili koje već nalazimo u povijesti Izraela (npr. slike kruha, vinove loze ...), kao i samo predstavljanje »ja sam«.² No ako se želi

¹ Usp. V. FUSCO, »Parabola/parabole«, *Nuovo Dizionario di teologia biblica* (Cinisello Balsamo, 2001.), 1085.

² Usp. M. KARRER, *Jesus Christus im Neuen Testament* (Göttingen, 1998.), 240.

pisati »teologiju« prispodoba i slika onda se mora voditi računa o cjelokupnom prikazu Isusova navještaja jer prispodobne i slike treba da budu sastavni dio njegova prava, autentični predstavnik Božje vladavine koja dolazi.³ No da bismo pravilno aktualizirali jednu prispodobu ili sliku i aplicirali je, recimo u religioznoj nastavi, moramo imati na pameti da je etika bez metafizike uvijek u opasnosti da podlegne proizvoljnosti i mislima o korisnosti.⁴ Da bi primjena uspjela slika o Bogu mora biti autentična, a za autentičnosti se brine egzegzeza. Stoga za svoj govor o Bogu u prispodobama odabiremo prispodobu o farizeju i cariniku (usp. Lk 18,9-14) i njihovoj molitvi koja nam govori o Isusovoj molitvenoj pouci koju nalazimo također i u slici (npr. Lk 21,8).

1. Kontekst

Isus pripovijeda ovu parabolu na svom putu u Jeruzalem (usp. Lk 9,51). Našoj paraboli prethodi ona o potrebi usrajne molitve (usp. Lk 18,1-8). F. Ó Fearghail vidi u njima posljedice Isusova eshatološkog nauka (Lk 17,20b-37).⁵ A sam eshatološki nauk izazvan je pitanjem o dolasku kraljevstva Božjeg (usp. Lk 17,20a). Vidljivi znak njegove prisutnosti (usp. Lk 17,21; 7,22) je očišćenje desetorice gubavaca (usp. Lk 17,11-19). Tako bismo doista ovaj odsjek Lukina evanđelja (17,11 – 18,14) mogli staviti pod naslov »Kraljevstvo Božje«. No ostaje ipak pitanje poruke i uloge naše perikope u ovom odsjeku, ali i s obzirom na ono što slijedi, te u okviru cijelog evanđelja. Lk 18,15-17 (//Mt 19,13-15//Mk 10,13-16) govori o Isusovu blagoslovu djece. I ovdje je riječ o kraljevstvu Božjem (usp. Lk 18,16). U perikopi Lk 18,18-30 pitanje je o vječnom životu (usp. Lk 18,18.30) i o spasenju (usp. Lk 18,26). Samarijskog gubavca spasila je njegova vjera (usp. Lk 17,19). Naš glavni naslov »Kraljevstvo Božje« možemo proširiti tako do Lk 18,30. Gotovo bismo morali promatrati našu perikopu na toj relaciji: *Kraljevstvo Božje – spasenje/vječni život*.

2. Semantika parabole

Semantička analiza parabole pokazuje sljedeće značenjske crte kao semantički povezane elemente ili kao njihovu suprotnost.

³ Usp. M. WOLTER, »Interaktive Erzählungen«, *GLern* 13 (1998.), 134; M. KARRER, *Jesus*, 243.

⁴ Usp. H. O. ZIMMERMANN, »Gleichnisse im Religionsunterricht. Exegese und Umsetzung im Blick auf die religiöse Situation Jugendlicher, exemplarisch aufgezeigt an der Beispielgeschichte vom Barmherzigen Samariter«, *Jesus von Nazaret – Spuren und Konturen* (Stuttgart, 2004.), 351.

⁵ Usp. F. Ó. FEARGHAIL, *The Introduction to Luke-Acts. A Study of the Role of Lk 1,1 – 4,44 in the Composition of Luke's Two-Volume Work* (An Bib 126; Rim, 1991.), 58.

a) Glagoli

kretanja: uzidošeavne,bhsan; podići evpa/rai; udarašese e; tupten; siđe kate,bh; koji se uzvisuje u`yw/n; bit će ponižen tapeinwqh,setai; koji se ponizuje tapeinw/n; bit će uzvišen u`ywqh,setai;

suprotnost: uzidošeavne,bhsan; podići evpa/rai; kojiseuzvisujeu`yw/n; bitćeuzvišen u`ywqh,setai – siđe kate,bh; udaraše se e; tupten; koji se ponizuje tapeinw/n; bit će ponižen tapeinwqh,setai;

moljenja: moliti proseu,xasqai; moljaše proshu,ceto;

zahvaljivanja: zahvaljujem euvcaristw/;

govorenja: govoreći le,gwn; kažem le,gw;

mirovanja: stavši staqei,j; stojeći evstw,j;

odricanja: postim nhsteu,w; dajem desetinu avpodekatw/;

stjecanja: stječem ktw/mai;

smilovanja: milostiv budi i`la,sqhti;

opravdanja: opravdan dedikaiwme,noj;

b) Termini

molitve: Hram to. i`ero,n; moliti proseu,xasqai; u sebi to moljaše pro.j e`auto.n tau/ta proshu,ceto; zahvaljujem euvcaristw/; udaraše se u prsa e; tupten to.sth/qoj; milostiv budi meni grešniku i`la,sqhti, moi tw/| a`martw|w/; opravdan dedikaiwme,noj;

zanimanja: farizej o` Farisai/oj; carinik o` telw,nhj; farizej o` Farisai/oj; carinik o` telw,nhj; carinik o` telw,nhj;

grijeha: grabežljivci a[rpagej; nepravednici a;dikoi; preljubnici moicoi; grešniku tw/| a`martw|w/; svaki koji se uzvisuje pa/j o` u`yw/n e`auto,n;

kreposti: postim dvaput u tjednu nhsteu,w di.j tou/ sabba,tou; dajem desetinu od svega što steknem avpodekatw/ pa,nta o[sa ktw/mai; ne htjeđaše podići oči k nebu ouvkh;qelenouvde.tou.jovfqalmou.jevpa/raieivjto.nouvranon; koji seponizujeo` tapeinw/n e`auto,n;

vremena: dvaput u tjednu di.j tou/ sabba,tou;

mjesto: Hram to. i`ero,n; izdalekamakro,qen; neboto.nouvranon; kućato.noi=kon;

c) Brojevi: dva du,o; jedan ei-j; dvaput di,j;

d) Osobna imena i zamjenice:

imena: Bog o` qeo,j; Bog o` qeo,j;

povratne: sebe samoga e`auto,n; sebe samoga e`auto,n; sebe samoga e`auto,n;

pokazne: ovo tau/ta; ovaj ou-toj; ovaj ou-toj; onaj evkei/non.

Značenjske crte i suprotnosti možemo ovako shematizirati:

mjesto: Hram to. i'ero,n; izdaleka makro,qen; kuća to.n oi=kon	nebo to.n ouvran,o,n;
vrijeme: dvaput u tjednu di.j tou/ sabba,tou;	
prijedlog: svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen,	a koji se ponizuje, bit će uzvišen.
pa/j o` u`yw/n e`auto.n tapeinwqh,setai,	o`detapeinw/ne`auto.nu`ywqh,setai
(re)akcije: uzidoše avne,bhsan	side kate,bh
podići evpa/rai	udaraše se e;tuften
dajem desetinu avpodekatw	steknem ktw/mai

Perikopa želi odgovoriti na pitanje biva li svaki koji se uzvisuje uzvisivan i od »neba«. Ne, nipošto! Nego onaj koji se ponizuje, bit će uzvisivan od »neba«.

3. Struktura parabole

Strukturu parabole čini mi se da najbolje možemo vidjeti na upotrebi pokazne zamjenice: ou-toj.

v. 11: molitva	ou-toj	→	o telw,nhj
vv. 12-13: molitva			
v. 14:	ou-toj	→	dedikaiwme,noj

Prvi put susrećemo pokaznu zamjenicu »ovaj« (ou-toj) unutar farizejeve molitve (vv.11-12). Ona nam pokazuje »carinika« (o` telw,nhj) fizički blizog farizeju (v.11). Nakon njegove molitve slijedi i molitva carinika (v.13), koji se kući vratio »opravdan« (ou-toj dedikaiwme,noj; v.14).

Svoj vrhunac parabola po ovoj strukturi doseže u glagolu dikaio,w (opravdam) jer on kvalificira molitelja, dakako na temelju njegove molitve. Stoga nam i jest sljedeći korak u ispitivanju njezine kvalitete.

4. Molitva farizeja i carinika

4.1. Molitva farizeja (Lk 18,11-12)

4.1.1. Rječnik i sintaksa

4.1.1.1. Rječnik

Riječi, koje nalazimo većinom kod Pavla i Luke: qeo,j (Bog; 51/48/122/83/166/548); euvcariste,w (zahvaljujem; 2/2/4/3/2/24); loipo,j (ostali; 4/3/6/0/6/26).

Riječi, koje nalazimo većinom kod Luke: a;dikoj (nepravedan; 1/0/4/0/1/3); telw,nhj (carinik; 8/3/10/0/0/0); sa,bbaton (subota, tjedan; 11/12/20/13/10/2); kta,omai (stječem; 1/0/2/0/3/1).

Iz rječnika je vidljivo da se Luka zanima za nepravednike, carinike, subotu i stjecanje.

4.1.1.2. *Sintaksa*

Partitivni genitiv nalazimo u izričaju oi` loipoi. tw/n avnqrw,pwn (ostali ljudi; r. 11).⁶

Pokazna zamjenica ou-toj pokazuje nazočnu osobu i ima istodobno prezrivi karakter (r. 11).⁷

Rastavni veznik u r. 11 h' dijeli ono što se uzajamno isključuje.⁸

Indikativ prezenta nhsteu,w (postim) odnosi se na sadašnjost iterativno.⁹

U izričaju di.j tou/ sabba,tou (dvaput u tjednu; r. 12) genitiv vremena pokazuje ono što se unutar njega događa.¹⁰

4.1.2. Motivi

4.1.2.1. ~Oqeo.j(euvaristw/soio[tiouvkeivmi.w[speroi` loipoi.tw/navnqrw,pwn(a[rpagej(a;dikoi(moicoi,(h' kai. w` jou-toj o` telw,nhj)\(Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi: grabežljivci, nepravednici, preljubnici ili – kao ovaj carinik.)

Riječ je o farizejevoj molitvi u hramu (v. 10). Hram je znak prisutnosti Božje među ljudima. Na taj znak njegove prisutnosti čovjek daje odgovor. To je kult. Molitva je jedan od kulturnih čina. Farizej moljaše u sebi (proj e` auto.n tau/ta proshu,ceto). Ta molitva, iako dugotrajna (proshu,ceto; imperfekt!), ne stvara relacije s obzirom na Boga, nego ostaje usredotočena na samog molitelja (proj e` auto,n).

Farizej zahvaljuje Bogu što nije kao ostali od ljudi, dakle ne svi ljudi, nego:

a) a[rpagej – kao »grabežljivce« karakterizira Isus upravo farizeje u Lk 11,39: ei=pende.o` ku,riopro.jauvto,n(Nu/nu` mei/joi` Farisai/oito.e; xwqentou/pothri,ou

⁶ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica del greco del Nuovo testamento* (Brescia, 1982.), § 164,1.

⁷ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica*, § 290¹.

⁸ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica*, § 446¹.

⁹ Usp. E. G. HOFFMANN – H. VON SIEBENTHAL, *Griechische Grammatik zum Neuen Testament* (Riechen, 21990.), § 197a.

¹⁰ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica*, § 186,2.

kai.tou/pi,nakojkaqari,zete(to.de.e;swqenu`mw/nge,meia`rpagh/jkai.ponhri,aj (A Gospodin mu reče: »Da, vi farizeji čistite vanjštinu čaše i zdjele, a nutrina vam je puna grabeža i pakosti).

Njihova nutrina puna je »grabeža« (a`rpagh/j), to znači da je puna njihove nesprenosti da iziđu iz sebe i pomognu onomu koji ih za pomoć moli, nego ostaju »unutra« (usp. Lk 11,7). Ali Bog je stvorio nutrinu (usp. Lk 11,40). Tu onečišćenu nutrinu mogu očistiti samo otvarajući se siromasima (usp. Lk 11,41).¹¹

b) a;dikoi (nepravednici) – za razumijevanje »nepravednika« obratimo pažnju na Lk 16,14-15. Tu su farizeji nazvani »srebroljupci« (fila,rguroi). Oni slušahu »to sve« (tau/ta pa,nta). Što je bio sadržaj njihova slušanja? Sve od Isusove priče o nepravednom upravitelju (usp. Lk 16,1-8) do one o bogatašu i siromašnom Lazaru (usp. Lk 16,19-30).¹² U tom odlomku spominje se imenica »nepravda« (avdiki,a). Riječ je o nepravednom upravitelju (v. 8: to.noivkono,month/javdiki,aj), te o nepravednom bogatstvu (v. 9: evktou/mamwna/th/javdiki,aj). Također i pridjev »nepravedan« (a;dikoj): »tko je u najmanjemu nepravedan (a;dikoj) i u velikom je nepravedan (a;dikoj)« (usp. v. 10), te »ako ne bijaste vjerni u nepravednom bogatstvu (evntw/|avdi,kw|mamwna/|),tkolićevamistinskopovjeriti?«(usp.v.11).

U Lk 16,15 Isus se obraća farizejima: »~Umei/jevste oi` dikaiou/ntej e` autou.j evnw,piontw/navnqrw,pwn(o` de.qeo.jginw,skeita.jkardi,aju`mw/n`o[tito.evn avnqrw,poiju`yhlo.nbde,lugmaevnw,piontou/qeou/«(»Visepravitepravednipred ljudima, ali zna Bog srca vaša. Jer što je ljudima uzvišeno, odvratnost je pred Bogom«). Zanimljivo je da se Isus i ovom našom prisposobom obraća onima koji sebe drže pravednima (usp. Lk 18,9): pro,j tinaj tou.j pepoiqo,taj evfV e` autoi/j o[ti eivsi.ndi,kai oi(nekimakoji sepouzdavahu sebe dasupravednici)=u`mei/jevste oi` dikaiou/ntej e` autou.j (vi se pravite pravedni; Lk 16,15). Dakle riječ je o farizejima. I još jedan dodatak: »držati samoga sebe pravednim pred ljudima« može izgledati nešto »uzvišeno« (u`yhlo,n), no pred Bogom je to »odvratnost« (bde,lugma).

Bog poznaje njihova srca, njihovu nutrinu (usp. Lk 11,39), a ona je puna grabeža, ona je srebroljubiva. To bi trebala biti njihova uzvišenost i pravednost, no pred Bogom je to odvratnost, upravo »idolopoklonstvo« (bde,lugma)¹³, jer onečišćuje »nutrinu«, koju je Bog stvorio. Time zapravo sami sebe svrstavaju u nepravednike.

c) moicoi, (preljubnici) – Božja zapovijed glasi: Mh. moiceu,shlj (Ne čini preljuba! usp. Lk 18,20). Isus zapovijed ovako tumači farizejima: »Pa/j o` avpolu,wn

¹¹ Usp. također H. KLEIN, »Rechtfertigung aus Glauben als Ergänzung der Rechtfertigung durch das Gesetz«, *Ja und nein*. Christliche Theologie im Angesicht Israels (FS. W. Schrage; Neukirchen – Vluyn, 1998.), 161.

¹² Usp. J. J. KILGALLEN, »Luke 15 and 16: a Conclusion«, *Bib* 78 (1997.), 375.

¹³ Usp. J. ZMIJEWSKI, »bde,lugma«, *EWNTI*, 502-504.

th.ngunai/kaavvtou/kai.gamw/ne`te,ranmoiceu,ei(kai.o`avpolelume,nhnavpo.avndro.j gamw/n moiceu,ei) (»Tko god otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini preljub. I tko se god oženi otpuštenom, čini preljub«, usp. Lk 16,18). Isus afirmira nerazrješivost ženidbe.¹⁴ Zakon i proroci neće proći (usp. Lk 16,17). No novost je u kraljevstvu Božjem (usp. Lk 16,16). Isus uvodi »novo« shvaćanje Zakona na primjeru razvoda braka, koji je bio u praksi kod Židova (usp. Pnz 24,1).¹⁵ Kroz tu farizejsku praksu razvoda i sukcesivne poligamije novac je imao veliko značenje.¹⁶ Time su i farizeji preljubnici.

d) h' kai. w`j ou-toj o` telw,nhj (ili – kao ovaj carinik) – carinici su i grešnici bili oni s kojima se Isus družio (usp. Lk 5,27.29.30; 7,34). Oni su ga dolazili slušati (usp. Lk 15,1), zbog čega su farizeji mrmljali jer su naravno i carinici bili grešnici (usp. Lk 15,2), a Isus ih je sve primao. Carinici »su dali Bogu za pravo« (evdikai,wsan to.n qeo,n) i dali se od Ivana krstiti (usp. Lk 7,29; 3,12), a farizeji i zakonoznanci odbili su volju Božju koja se na njima trebala izvršiti ne dopustivši da ih Ivan krsti (usp. Lk 7,30).

1. slika:

farizej	carinik
grabežljivac	grešnik
nepravедnik	daje Bogu pravo
preljubnik	
protivnik volje Božje	

4.1.2.2. nhsteu,w di.j tou/ sabba,tou(avpodekatw/pa,ntao[saktw/mai(Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem.)

nhsteu,w di.j tou/ sabba,tou (postim dvaput u tjednu) – učenici Ivanovi i učenici farizeja¹⁷ poste »često« (pukna,) i mole (usp. Lk 5,33), a Isusovi jedu i piju. U kontekstu rasprave o postu Isus upozorava da svatovi ne mogu postiti dok je zaručnik s njima, a postit će u dane kad im se ugrabi zaručnik (usp. Lk 5,34-35).

¹⁴ Usp. J. J. KILGALLEN, »The Purpose of Luke's Divorce Text (16,18)«, *Bib* 76 (1995.), 237: »Prema tome, još jedanput se čini ipravnim vidjeti u r. 18 tvrdnju o 'instituciji' koja ne može biti dokinuta.«

¹⁵ Usp. J. ERNST, *Das Evangelium nach Lukas* (Regensburg, 1993.), 354.

¹⁶ Usp. J. J. KILGALLEN, »The Purpose«, 229, bilj. 1.

¹⁷ Ovaj farizej posti dvaput na tjedan što nalazi opravdanje u praksi koja je nastala zbog obeščaćenja Hrama u vrijeme Antioha IV. Epifana (usp. 1 Mak 1,57-59). Usp. F. BÖHL, »Das Fasten an Montagen und Donnerstagen. Zur Geschichte einer pharisäischen Praxis (Lk 18,12)«, *BZ* 31 (1987.), 249-250.

Kad je Isus »ugrabljen«, vidimo da se posti jer u antiohijskoj Crkvi se postilo da bi im progovorio Duh Sveti o poslanju Pavla i Barnabe i opet prije nego li su ih otpustili (usp. Dj 13,2-3).

avpodekatw/ pa,nta o[sa ktw/mai (dajem desetinu od svega što steknem) – fa-rizeji namiruju desetinu od metvice i rutvice i svake vrste povrća, a ne mare za pravednost i ljubav Božju (usp. Lk 11,42).¹⁸ Glagol stjecanja nalazimo još u Lk 18,22; 21,19 i Dj 8,20. Ugledniku koji je zapovjedi čuvao od svoje mladosti Isus odgovara: »Još ti jedno preostaje: sve što imaš prodaj i razdaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu« (Lk 18,22). Učenici će steći život svojom postojanošću (usp. Lk 21,19). Prema Petru Šimun mag je mislio novcima steći dar Božji (usp. Dj 8, 20). Stječe se dakle blago na nebu, život i dar Božji (= Duh Sveti), ali ne novcem nego postojanošću hoda za Isusom.

4.2. Molitva carinika (Lk 18,13)

4.2.1. Rječnik i sintaksa

4.2.1.1. Rječnik

Riječ koju nalazimo većinom kod Pavla i Luke: qeo,j (Bog; 51/48/122/83/ /166/548).

Riječ koju nalazimo samo kod Luke i u poslanici Hebrejima: i`la,skomai (pomirujem se; 0/0/1/0/0/0; Heb 1).

Riječ koju nalazimo većinom kod Luke: a`martwlo,j (grešnik; 5/6/18/4/0/8).

Iz rječnika proizlazi Lukin interes za grešnike, ali u korelaciji s glagolom pomirenja, smilovanja.

4.2.1.2. Sintaksa

Imperativ glagola i`la,sqhti ima pasivno značenje »daj se pomiri« = »budi milostiv« za razliku od Heb 2,17 »pomiriti sa sobom«, a dativ moi tw/|a`martwlv/| »meni grešniku« je dativ koristi.¹⁹

4.2.2. Motivi

4.2.2.1. ~Oqeo,j(i`la,sqhti,moitw/|a`martwlv/|(Bože,milostivbudimenigrešniku!)

I carinik ide u Hram na molitvu. On stoji »podalje« (makro,qen). Što znači ovo stajanje podalje? Bogataš vidi »izdaleka« (makro,qen) Abrahama i u njegovu krilu

¹⁸ Usp. J. J. KILGALLEN, »The Importance of the Redactor in Luke 18,9-14«, *Bib* 79 (1998.), 75.

¹⁹ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica*, §§ 101³³. 188¹.

siromašnog Lazara (usp. Lk 16,23). Petar je slijedio izdaleka (makro,qen) Isusa koga su odvodili u kuću Velikog svećenika (usp. Lk 22,54). Carinik se ponaša poput bogataša i Petra koji su podalje od Abrahama i od Isusa. On nije želio podići oči (ouvkh;qelenouvde.tou.jovfqalmou.jevpa/rai)knebu,nego se bije u prsa. Stariji sin nije želio (ouvkh;qelen) ući u kuću (usp. Lk 15,28). Sudac nije htio (ouvkh;qelen) pomoći udovici (usp. Lk 18,4). Ponašanje carinikovo je slično ponašanju starijeg sina i suca dok Isus podiže svoje oči prema učenicima (usp. Lk 6,20), a bogataš u Hadu podigavši svoje oči ugleda Abrahama (usp. Lk 16,23). Carinik nije podizao oči prema nebu, a izričaj »prema nebu« (eivj to.n ouvvrano,n) pokazuje: kamo odlaze anđeli (usp. Lk 2,15), Isus uzevši pet kruhova i dvije ribe podiže pogled prema nebu (usp. Lk 9,16), mlađi sin je sagriješio protiv neba (usp. Lk 15,18.21), Isus odlazi u nebo (Lk 24,51; Dj 1,10.11), Stjepan gleda u nebo (Dj 7,55), posuda koja je bila puna raznovrsnih životinja odlazi u nebo (Dj 10,16; 11,10). Carinik se bio u prsa. Narod se vraćao s Kalvarije bijući se u prsa (usp. Lk 23,48). Za carinika možemo reći da u Hramu stoji podalje kao i bogataš i Petar. Podalje se stoji s obzirom na Hram, Abrahama i Isusa, koji su u posebnom odnosu s Bogom. On ne želi podići oči prema nebu. Stariji sin nije želio ući u kuću, a sudac nije želio pomoći. Ne željeti gledati nebo, ući u kuću i pomoći stav je grešnika. Isus podiže svoje oči i bogataš: predmet njihova gledanja su učenici, Abraham i nebo. Riječ je o pouci kako doći do Abrahama, do neba. Prema nebu je gledao i Stjepan, a sagriješio mlađi sin. U nebo odlaze anđeli, Isus i posuda sa životinjama. Želi se da u nebo dođu ljudi bez razlike i grešnici i oni koji su dali svoj život za Isusa. Carinik udaranjem u prsa očituje svoje pokajanje kao i narod koji se vraća s Kalvarije poslije Isusova raspeća jer je svjestan da nije u dobrom odnosu s Bogom i da je grešnik koji želi natrag k Bogu. On to očituje svojim molitvenim stavom, a onda i riječima.

Jednako kao i farizej i carinik zaziva Boga (usp. r. 11). On se obraća gospodinu Bogu koji će dati Isusu prijestolje Davida oca njegovog (usp. Lk 1,32). Gospodin je Bog Izraelov (Lk 1,68). Bog može iz kamenja podići djecu Abrahamovu (usp. Lk 3,8). Jedino Bog može opraštati grijeh (Lk 5,21). On pohodi narod svoj (usp. Lk 7,16). Isus ozdravivši Gerazencu naređuje mu da ide kući i kaže što mu je učinio Bog (usp. Lk 8,39). Bog govori bogatom luđaku o skoroj smrti (usp. Lk 12,20). Bog hrani vrane (usp. Lk 12,24), odijeva travu (usp. Lk 12,28). Bog pozna srca (usp. Lk 16,15). Carinik zaziva Boga Izraelova koji će dati Isusu prijestolje, Boga koji oprašta grijeh, koji je u Isusu pohodio svoj narod, koji se brine za biljke i životinje, koji pozna srca ljudi i koji je na djelu u Isusovim ozdravljenjima. I carinik stoga moli: »smiluj se meni grešniku!« Petar je grešan čovjek (usp. Lk 5,8). Isus i učenici jedu i piju s carinicima i grešnicima (usp. Lk 5,30; 15,2). Isus je došao zvati grešnike na obraćenje (usp. Lk 5,32). Grešnici ljube ljubitelje svoje, čine dobro svojim dobročiniteljima i pozajmljuju grešnicima da im se jednako vrati (usp. Lk 6,32.33.34). Sin čovječji je prijatelj carinika i grešnika (usp. Lk 7,34). K Isusu dolazi žena grešnica (usp. Lk 7,37.39). Galilejci koje je pobio Pilat nisu bili grešnji

od drugih Galilejaca (usp. Lk 13,2). Oko Isusa se okupljajhu svi carinici i grešnici da ga slušaju (usp. Lk 15,1). Na nebu i pred anđelima Božjim će biti radost zbog jednog obraćenog grešnika (usp. Lk 15,7.10). Isus se svratio Zakeju, grešniku (usp. Lk 19,7). Sin čovječji treba da bude predan u ruke grešnika (usp. Lk 24,7). Carinik je poput Petra, grešnice, Galilejaca, Zakeja. On ljubi one koji njega ljube, čini dobro svojim dobročiniteljima i pozajmljuje da mu se jednako vrati. Sin čovječji, Isus, je prijatelj grešnika, s njima jede i pije, oni ga slušaju. On ih zove na obraćenje, i ako se obrate, na nebu će biti velika radost zbog njihova obraćenja.

4.3. Pouka o molitvi

Govorimo o Isusovoj pouci o molitvi koju je ilustrirao ovom prisposobom o farizeju i cariniku u Hramu. Ona se uklapa u Isusovu pouku koju nalazimo još u Lk 11,5-8; 18,1-8; 21,36; 22,40.46.

4.3.1. Lk 11,5-8

Isus ilustrira molitvu Očenaša molbom prijatelju u noći koji ne želi odgovoriti na molbu, ali to ipak čini zbog njegove bezočnosti. Bezočnost postaje karakteristikom molitelja. Imenicu bezočnost, pridjev bezočan i prilog bezočno ne nalazimo u NZ, ali ih nalazimo u SZ i to u Sir 25,22; 1 Sam 2,29; Izr 7,13; 21,29; 25,23; Sir 23,6; 26,11; 40,30; Iz 56,11; Jr 8,5; Bar 4,15; Pnz 28,50; Prop 8,1; Dn 8,23. Sramota je kad žena uzdržava muža (usp. Sir 25,22). Molitva gospodinu Bogu i Ocu da me ne prepusti sramotnim željama (usp. Sir 23,6). Treba budno paziti na bestidno oko (usp. Sir 26,11). Slatko je prosjačenje usnama bestidnika (usp. Sir 40,30). Mudrost mijenja namršteni ljudski lik (usp. Prop 8,1). Mudrost je bezobrazna lica (usp. Izr 7,13), opaki pokazuje drsko lice (usp. Izr 21,29), himben jezik donosi srdito lice (usp. Izr 25,23). Božji čovjek reče Eliju: »Zašto gledaš zavidnim okom žrtvu i prinos što sam ih odredio za svoj Dom?« (usp. 1 Sam 2,29). Jahve će iz daljine dovesti narod bezdušan (usp. Pnz 28,50). Metaforički se govori o psima proždrljivim, nezasićenim (usp. Iz 56,11). Narod luta uporno i neprekidno (usp. Jr 8,5). Doveo je na njih narod iz daljine, narod drzak (usp. Bar 4,15). Ustat će kralj drzak i lukav (usp. Dn 8,23). Sramotne su želje, bestidno oko, bestidan je čovjek, bezobrazno lice, bezdušan narod, psi proždrljivi, drzak kralj. Sramota je ženina. Mudrost ima bezobrazno lice, mijenja namršteni lik čovjeka. Odatle proizlazi da je bezočnost karakteristika žene, čovjeka, naroda, ali i mudrosti. Tako možemo reći da ovaj prijatelj iz prisposobe Lk 11,5-8 postupajući bezočno postupa zapravo mudro.

4.3.2. Lk 18,1-8

Ovdje je riječ o nepravednom sucu i udovici koja želi doći do svoga prava. Već u samom uvodu nas upozorava Luka da je nakana parabole pouka o potrebi

(to. dei/n) stalne molitve u kojoj se ne smije sustati (usp. Lk 18,1). Udovica dodijava (usp. Lk 18,5). Ovakvo ponašanje nalazimo i u Lk 11,7 gdje prijatelj dosađuje prijatelju usred noći. Bog će žurno obraniti svoje izabrane koji dan i noć vape k njemu sve ako i odgađa stvar njihovu (Lk 18,6-8). To se događa i u dane odmazde (evkdikh,sewj; usp. Lk 21,22). I to zbog Krista koji je Božji izabranik (usp. Lk 23,35). Vidimo da je Božja volja da svagda molimo, ne sustanemo, upravo da dođjavamo, da dan i noć vapimo, jer Bog žuri da nas obrani.

4.3.3. Lk 21,36

Poziv na budnost i molitvu u svako doba je 1. da se umakne od svega što se ima zbiti i 2. da se može stati pred Sina čovječjeg. U svako doba označava doba u koje će se ispuniti riječi Božje (usp. Lk 1,20), đavlova prilika (usp. Lk 4,13), doba vjere, ali i doba kušnje (usp. Lk 8,13), doba davanja obroka (usp. Lk 12,42), ono koje se ne zna rasuditi (usp. Lk 12,56), doba koje je različito od budućeg vijeka (usp. Lk 18,30), doba pohoda Božjeg (usp. Lk 19,44), doba slanja sluge (usp. Lk 20,10), ono koje se približilo (usp. Lk 21,8), doba u koje se rodio Mojsije (usp. Dj 7,20), doba zlostavljanja (usp. Dj 12,1), doba negledanja sunca (usp. Dj 13,11), pobune (usp. Dj 19,23), nalaženje vremena (usp. Dj 24,25). Vremena pogana su i vremena rashlade (usp. Lk 21,24; Dj 3,20) i ona su u Očevoj vlasti (usp. Dj 1,7). Bog daje vremena plodonosna (usp. Dj 14,17; 17,26). Iz ovog odnosa jednine i množine, vremena i vremenā, vidimo da u svako vrijeme ili doba zapravo je riječ o plodonosnim vremenima pogana, rashlade koja su u Očevoj vlasti. U takva vremena treba moliti²⁰. Gubavac moli Isusa (usp. Lk 5,12). Isusa moli opsjednuti Gerazenac (Lk 8,28), neki čovjek moli (usp. Lk 8,38) za svoga sina, a molio je i Isusove učenike (usp. Lk 9,38.40). Isus je molio za Šimuna (usp. Lk 22,32). Kršćani mole (usp. Dj 4,31). Kornelije se molio bez prestanka Bogu (usp. Dj 10,2). Moli gubavac, opsjednuti Gerazenac, neki čovjek, Isus, kršćani, Kornelije. Mole Isusa, Isusove učenike, Boga. Mole dakle Židovi, kršćani i pogani, a mole Isusa, gospodina Boga i Isusove učenike. Trebaju moliti Isusa, gospodina Boga i Isusove učenike u vremena pogana i rashlade Židovi, kršćani i pogani da se umakne od svega onoga što se ima zbiti, a riječ je o ratovima i pobunama (usp. Lk 21,9). I da se mogne stati pred Sina čovječjeg. Mi zapravo u to sve što se ima zbiti ubrajamo i dolazak Sina čovječjeg, a molitva (usp. također Lk 18,1.8) nam pomaže da možemo pred njega stati, odnosno da time pokažemo da smo dostojni spasenja, a ne da izbjegnemo sve te događaje.²¹ Na upit kada će to biti i na koji se to znak ima dogoditi upozorava Isus na one koji će doći i govoriti u njegovo ime

²⁰ Riječ je o glagolu *de,omai*. Usp. U. SCHOENBORN, »*de,omai*«, *EWNTI*, 687-688.

²¹ Usp. V. FUSCO, »Problemi di struttura nel discorso escatologico lucano (Lc 21,7-36)«, *Luca-Atti. L'interpretazione a servizio della Scrittura* (FS. E. Rasco; Assisi, 1991.), 132-133.

»ja sam« (Lk 21,8). Riječ je o onima koji nisu Isus, a nastupaju u njegovo ime. Isus je onaj koji služi (usp. Lk 22,27), koji se priznaje Sinom Božjim (usp. Lk 22,70). Uskrsli Isus se očituje apostolima (usp. Lk 24,39). Isus je Sin Božji koji služi i koji je uskrsnuo, a izričaj »ja sam« upućuje na Boga koji se tako predstavlja u Starom zavjetu (usp. Izl 3,14; Iz 43,10.25; 45,18; 51,12)²². Vrijeme dolaska je u vlasti Očevoj zato treba u svako doba moliti.

4.3.4. Lk 22,40.46

Na Maslinskoj gori upozorava Isus učenike: »Molite da ne padnete u napast« (Lk 22,40). I kad ih nađe pozaspale opet ih potiče na molitvu da ne padnu u napast (usp. Lk 22,46). Molitva pomaže da se ne padne u napast. U Očenašu nalazimo zaziv: »i ne uvedi nas u napast« (Lk 11,4). Đavao stoji iza napasti (usp. Lk 4,13). Zaziv Ocu je da nas ne uvodi u napast jer je ona đavolska. Želimo da nas sačuva od njega jer vidimo što je učinio Juda u kojeg je on ušao (usp. Lk 22,3). Otac to može jer je on gospodar neba i zemlje (usp. Lk 10,21).²³

4.3.5. Molitelj, molitva, Bog

Molitelj mora biti bezočan, budan i mora dodijavati. Molitva mora biti svagda i u svako doba. Molitva omogućava 1. da se umakne od svega što se ima zbiti, 2. da se može stati pred Sina čovječjeg i 3. da se ne padne u napast. Bog će žurno obraniti svoje izabrane koji dan i noć vape k njemu sve ako i odgađa stvar njihovu.

Farizej i carinik su molitelji. Farizej je bezočan, budan. On moli svagda i u svako doba. Njegova molitva želi ga sačuvati za konačno spasenje, ali samo njega jer se u molitvi usredotočuje samo na sebe iako se obraća Bogu i isključuje mogućnost spasenja za druge. No Bog ga ne opravdava (dedikativno; Lk 18,14). U njegovoj molitvi se očituje vlastita pravednost (usp. Lk 18,9; također 5,32; 16,15; 20,20) i²⁴ podcjenjivanje drugih. To potcjenjivanje se očituje u Herodovom stavu prema Isusu (usp. Lk 23,11) i stavu Velikog vijeća prema Ps 118,22 (usp. Dj 4,11). Farizej ne može stati pred Sina čovječjeg jer nije dostojan spasenja. Carinik je također budan i moli svagda i u svako doba. I on želi da po molitvi zadobije konačno spasenje. U molitvi se udara u prsa i Boga moli za smilovanje jer samo sebe vidi kao grešnika. Bog ga opravdava. U njegovoj molitvi se očituje priznanje vlastite grešnosti. Carinik može stati pred Sina čovječjeg jer je dostojan spasenja.

²² Usp. M. KARRER, *Jesus*, 240.

²³ »Za njega je Bog gospodar svih stvari i upravljač cijelog svjetskog događanja. Možda se osjeća na kraju molitve 'čežnja za onim svijetom u kojem treba nestati ova podijeljenost čitavog našeg života'«. Usp. J. ERNST, *Das Evangelium nach Lukas* (Regensburg, 1993.), 271.

²⁴ ... »jer je podcjenjivao druge«, usp. J. J. KILGALLEN, »The Importance«, 74.

Iz ove usporedbe farizeja i carinika vidi se opreka u opravdanju po vjeri i po djelima Zakona (usp. Dj 13,38-39). Usporedimo stoga tekstove Lk 18,11-14 i Dj 13,38-39:

Lk 18,11-14: 11 o` Farisai/ojstaqei.jpro.je`auto.ntau/taproshu,ceto(~Oqeo,j(euvca-ristw/soio[tiouvkeivmi.w[speroi`loipoi.tw/navnqrw,pwn(a[pagej(a;dikoi(moicoi,(h`kai.w`jou-tojo`telw,nhj\12nhsteu,wdi.jtou/sabba,tou(avpodekatw/pa,ntaof[saktw/mai`13o`de.telw,nhjmakro,qene`stw.jouvkh;qelenouvde.tou.jovfqalmou.jevpa/raieivjto.nouvrano,n(avllVe;tuptento.sth/qojauvtou/le,gwn(~Oqeo,j(i`la,sqhti,moitw/ja`martw/w/14le,gwu`mi/n(kate,bhou-tojdedikaiwme,nojeivjto.noi=konauvtou/parVevkei/non\11Farizejstavsiusebi ovo moljaše: 'Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi: **grabežljivci, nepravednici, preljubnici** ili – kao ovaj carinik. 12 **Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem.**' 13 A carinik, stojeći izdaleka, ne usudi se ni očiju podignuti k nebu, nego se udaraše u prsa govoreći: 'Bože, milostiv budi meni **grešniku!**' 14 Kažem vam: ovaj siđe **opravdan** kući svojoj, a ne onaj! Svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen; a koji se ponizuje, bit će uzvišen.)

Dj 13,38-39: 38 gnwsto.nou=ne;stwu`mi/n(a;ndrej avdelfoi,(o[ti dia.tou,tou u`mi/n a,fesija`martw/nkatagge,lletai(ikai.Đavpo.pa,ntwnw-nouvkhvdunh,qhteenvno,mw|mwu?se,wj dikaiwqh/nai39evntou,tw|pa/jo`pisteu,wndikaiou/tai` (Nekavamdaklebračo,znanobude: po Ovome vam se navješćuje oproštenje **grijeha** i od svega od čega se po **Mojsijevu zakonu** niste mogli **opravdati** 39 po Ovome se svaki koji vjeruje, **opravdava.**)

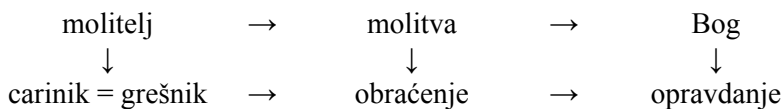
Zakon je zabranjivao grabež (usp. Lev 5,21.23), nepravdu (usp. Izl 23,1.7; Lev 5,21.23; 19,12.15.35; Pnz 19,16.18; 25,16; 28,29.33), preljub (usp. Izl 20,13; Lev 20,10; Pnz 5,17), a nalagao post (usp. Lev 16,29.31; 23,27.29.32) i desetinu (usp. Pnz 14,22; 26,12). Farizej je činio sve po Zakonu s obzirom na post i desetinu. No nitko se ne može opravdati po Mojsijevu zakonu, nego po vjeri. Po paralelizmu se u Dj 13,38-39 »oproštenje grijeha« identificira s opravdanjem.²⁵ Možemo li reći da je carinik vjerovao? On se obraća Bogu svojom molitvom što izražava njegovu vjeru i vidimo da je ona dovoljna za opravdanje tj. da mu Bog oprostí grijehe. No i farizej vjeruje!?! Farizej nije opravdan. Znači li to da je on zapravo grešnik? Vidimo da je po vršenju Zakona besprijekoran. Zakon ne opravdava, nego vjera. Iz ovoga je očito da se vjera i Zakon isključuju. Farizej nema pravu vjeru. Za vjeru je potrebno obraćenje (usp. Lk 5,32; 15,7; 24,47; Dj 5,31; 11,18; 20,21; 26,20).²⁶ Obraćenje je potrebno za oproštenje grijeha, a to znači da bi netko

²⁵ Usp. J. PICHLER, *Paulusrezeption in der Apostelgeschichte*. Untersuchungen zur Rede im pisischen Antiochien (Innsbruck – Wien, 1997.), 249.

²⁶ »Jer njegovo držanje (usp. Ps 51,19: '... srce raskajano, ponizno, Bože, nećeš prezreti') i molitva koja mu je stavljena u usta kao i zaključna tvrdnja o njegovu opravdanju nužno uključuju izvršenje obraćenja.« Usp. P. FIEDLER, »Gottes Vergebungsbereitschaft und Heilswille«, *Jesus von Nazaret – Spuren und Konturen* (Stuttgart, 2004.), 173.

bio opravdan da se najprije mora obratiti, a obraćenje je znak vjere u Gospodina Isusa. Isus je došao zbog grešnika, a ne zbog pravednika. On time objavljuje svoga Oca kojemu je stalo do obraćenja grešnika. A da poznaje volju Očevu vidi se iz samog teološkog pasiva dedikaiwme,noj koji izriče sam Isus.²⁷ Dakle farizej ima krivu sliku o Bogu jer je Bog okrenut prije svega grešnicima. No nije dovoljan samo poziv na obraćenje, nego i odziv, tj. prihvaćanje vjere u Isusa.²⁸ Vjera spasava. Farizej vjeruje, no u Boga o kojem je sam stvorio sliku. Farizej misli da je pravedan, no ne postiže opravdanje jer ga gradi isključivo na djelima obdržavanja Zakona koji i sam opslužujući krši i pokazuje se i grabežljivcem i nepravednikom i preljubnikom i protivnikom volje Božje. Prezirući grešnike, a budući da je sam grešnik, isključuje sam sebe iz mogućnosti da bude opravdan jer vjeruje u Boga koji opravdava po djelima Zakona. Nije Zakon u sebi loš (usp. Lk 16,16-17.31), nego protivljenje volji Božjoj po kojoj su i grešnici pozvani na pravednost. Farizej je morao prihvatiti svijest da je i sam grešnik, obratiti se i donijeti djela dostojna obraćenja (usp. Dj 26,20). On to nije mogao jer nije prihvaćao sliku o Bogu koju je naviještao Isus. Da bi se vratili Bogu potrebno je vjerovati Isusu, odnosno vjerovati u Isusa po kojem »vam se navješćuje oprostjenje grijeha! Po Ovome se tko god vjeruje, opravdava od svega« (usp. Dj 13,38). Pri tom mislimo jednako na »zemaljskog« kao i na uskrslog Isusa.

Vratimo se molitvi. Molitelj se u molitvi obraća Bogu kojega naviješta Isus. Cilj molitve je opravdanje (usp. Dj 10,4.31; također Ps 141,2; Fil 4,18; Heb 13,15; 1 Pt 2,5). To znači da molitvu mora karakterizirati obraćenje. Čovjek se mora priznati grešnikom i biti spreman prihvatiti Božju milost (»smiluj se meni grešniku!«).²⁹

5. Zaključak

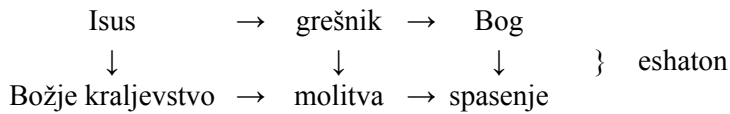
U zaključku valja odgovoriti na polazno pitanje govora o Bogu u prispodobama i slikama. Prije svega nudi nam se slika o Bogu koji se brine za carinike i grešnike. Obadvije kategorije su karakteristične za Lukino djelo. S takvim Bogom

²⁷ Usp. L. SCHENKE, »Jesus und Johannes der Täufer«, *Jesus von Nazaret – Spuren und Konturen* (Stuttgart, 2004.), 100, bilj. 25.

²⁸ »Tko želi postići opravdanje u Kristu Isusu, mora prihvatiti u vjeri poruku o oprostjenju. Time se dakle poziva ipak 'na pokoru'.« Usp. G. SCHNEIDER, *Die Apostelgeschichte*. Zweiter Teil. Einleitung, Kommentar zu Kap. 9,1 – 28,31 (Freiburg – Basel – Wien, 2002.), 140.

²⁹ Usp. J. HAINZ, »Bekehrung«, *Münchener Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (Düsseldorf, 1997.), 48.

moramo računati. U svom djelovanju stoga ne smijemo biti poput farizeja koji je imao krivu sliku o Bogu i zbog nje isključio carinike iz djela spasenja. Moramo biti kao carinik, tj. priznati se grešnicima i uvidjeti potrebu svoga obraćenja. Njegova molitva je upravo plod svijesti o vlastitoj grešnosti, potrebi obraćenja i spasenja. Ispravnu sliku o Bogu dugujemo Isusu koji priča ovu prisposobu. Budući da je ona sastavni dio njegova navještaja o Božjem kraljevstvu koje dolazi, onda je gledamo s pravom na relaciji *kraljevstvo Božje – spasenje/vječni život*. Pitanje o kraljevstvu Božjem otvara eshaton. U tom eshatološkom³⁰ kontekstu govori prisposoba o molitvi i o spasenju koje garantira Bog.

Summary

IMAGE OF GOD OR ETHICS (Lc 18:9-14)!

Luke is the Evangelist who systematically speaks of prayer through his Gospel and the Acts of the Apostles. Instruction on prayer is found in the parable of the Pharisee and the Tax Collector (cf. Lc 18:9-14). Previously, the Evangelist spoke of those offering prayer and to whom it is directed – God. The persons in question are the Pharisee and the Tax Collector. The Pharisee considers himself to be just. However, he does not achieve justification since he relies solely on the works of the Law. Feeling contempt for sinners, especially the Tax Collector, he demonstrates his own sinfulness, and likewise, exempts himself from the possibility of attaining justification because he believes in a God who justifies by the works of the Law. The tax collector in prayer beats his breast and pleads to God for mercy, because he considers only himself to be the sinner. God justifies him. His prayer manifests faith and the acknowledgement of his sinfulness. The comparison between the Pharisee and the Tax Collector illustrates the contrast in justification by the works of the Law and that of faith (cf. Acts 13:38-39). The supplicant in prayer addresses God whom Jesus preaches. The purpose of prayer is justification. The Law remains, but is insufficient since it opposes the will of God by which sinners are also called to justice. This is the true image of God.

Key words: *prayer, sinner, Law, faith, justification, image of God.*

³⁰ Protiv B. PRETE, »Motivazioni e contenuti della preghiera di Gesù nel Vangelo di Luca«, *L'opera di Luca. Contenuti e prospettive* (Leumann, 1986.), 93.